

biografija (bio- + -grafija), opis života, obično istaknute i zanimljive osobe. To je knjiž. vrsta s dugom razvojnou tradicijom. Redovito nije težila pukom opisu života osoba, nego su takvi opisi trebali poslužiti vjerskim, filoz., polit. i sličnim ciljevima. Zacetkom biografije drže se djela rim. pisaca *Tacita*, *Svetonija* i *Plutarha*. Os. su popularni i utjecajni bili Plutarhovi »Usporedni životopisi« (I. st.) u kojima se uspoređuju životi grc. građana i vojnika s rim. vodama (ukupno 50 životopisa). Slavljenjem života pojedinca kroz njegove vrline, Plutarh gradi pojam velicine. Važni su primjeri biografije i Evandelja, koja govore o Isusovu životu. U Kini prvi pokušaj biografije, »Sunyu«, potječe iz IV. st. pr. Kr., ali se kao vrsta b. ustalila poslije *{Shiji: »Povijesna sjećanja«}*. U islam. zemljama ceste su biografije znamenitih osoba u obliku nekrologa. Srednjovj. biografi veličaju vladara ili vladarsku kucu (dvorski historiografi; npr. *Einhardov, Život Karla Velikog*), ali su mnogo češće duhovne biografije (hagiografije) koje opisuju živote svetaca ili mucenika kao primjer za oponašanje ili za izbjegavanje, s elementima mistifikacije, pouke i moraliziranja.

Od humanizma biografe ne zanimaju primjeri idealnih tipova, već ono što osobu čini jedinstvenom (*G. Boccacio, G. Vašari, N. Machiavelli*). U XVI. st. nastaju i prvi biogr. rječnici, a u XVII. st. i raznovrsni leksikoni i bibliografije. U XVII. st. istice se *l. Walton*, koji se u opisima suvremenika služio osobnim poznanstvom, anegdotama, djelima i pismima. Širenjem tiska i romana životi običnih ljudi postaju predmeti dostojni obrade, pa se u XVIII. st. budi zanimanje za čovjekovu osobnost i javlja se znanstvena i eruditska b. (*Voltaire, »Povijest Karla XII.«, 1731*). Utemeljuju se i prve nac. biografije, a središnjom pojavom smatra se »*S. Johnson*, autor »Života engleskih pjesnika« (1779-81). Biogr. djelo *J. Bossvella »Život Samuela Johnsona«* (1791) jedno je od najpoticajnijih za razvoj žanra.

Biografi XIX. st. nastoje na prikazivanju široke društ. pozadine. Sve su popularnije polit., a sve češće znanstv. biografije (monografije). Predmet biografija životi su pisaca (*Dantea, Tassa, Cer-vantesa, Byrona, W. Scotta, Dickensa, Molierea, Voltairea, Miliona, Balzaca* i dr.), nerijetko više biografa piše o istome piscu (npr. o Shakespeareu i Goetheu), a piše se i o Kristu, Franji Asiškome, Fridriku Velikome, Petru Velikome, Kolumbu, Galileu, Darwinu, Machiavelliju, Hegelu i dr. Neke su biografije anonimne.

Potkraj XIX. st. pojavljuje se i psihografija, tj. psihološka biogr. studija (npr. *Freudova* o Leonardu da Vinciju). Prvi svj. rat i razvoj psihoanalize utjecu na modernu biografiju. Zbog stila i ironična odnosa prema prošlosti mnogi su oponašali »Znamenite Vikto-rijance« (1918) *G. L. Stracheyja*. Na poticaj *M. Gorkoga* u Rusiji je 1933. osnovana popularna biogr. serija »Životi znamenitih ljudi«, u kojoj su objavljene i biografije o Moliereu *M. A. Bulgakovate* o L. N. Tolstoju *V. B. Šklovskoga*. Biografije dobivaju moderni pisci poput *J. Jovcea* i *S. Becketta*. Romansirane biografije pisali su *R. Rolland* i *St. Zweig*. Jednim od najboljih biografa XX. st. drži se *A. Maurois*, koji biografiju ne temelji na širini i sveznanju, već na karakteristiknom obilježju lika o kojem piše (npr. *Byrona, Shelljevja, Chateaubrianda, Hugoa* i dr.). Suvremena b. uključuje i one sadržaje koje je donedavno izbjegavala, npr. seksualno ponašanje. U raznovrsnosti i popularnosti biografije važnu ulogu imali su i neki pokreti (npr. feminizam) i mediji (film i televizija).

Zacetci su hrv. biografije srednjovj. legende o svecima i kraljevima (npr. o kralju Zvonimiru u »Hrvatskoj kronici«, XIV. st.). Na hrvatskome je 1531. biskup modruški »*S. Kožicic Benja* otisnuo »Knjižice od žitija rimskih arhijerejev i cesarov« u kojima je donio povijest rim. papa i careva do Karla V. Među našim humanistima *J. Bunic* prvi obrađuje cijeli Kristov život (»Kristov život i djela«, 1526). Na latinskome je i b. o *M. Marulicu F. Božicevica* (objavljena istom 1765) te glasovito djelo »O kraljevstvu Dalmacije i Hrvatske« (1666) utemeljitelja naše historiografije *l. Lucica* sa životopisima mnogih dalm. Hrvata. *S. Gradic* sastavio je u predgovoru »Kristijade« (1670) biografiju *J. Palmotica*.

Prema »Ljetopisu popa Dukljanina« *P. R. Vitezovic* na latinskome je sastavio »Život i muceništvo bi. Vladimira, hrvatskoga kralja« (1705), *l. Đurdevic* »Životopise slavnih Dubrovčana« (objavljeno istom 1935), a *5. M. Crijevic* kapitalno biogr. djelo »Dubrovačka biblioteka ...« (1726-44., objavljeno 1975-80) s 435 životopisa dubrovačkih pisaca. *A. A. Baricevic*, poznat po biografiji tal. filologa *G. Ferrija* (1790), za povijest hrv. književnosti sastavio je životopise nekih hrv. pisaca te ostavio nacrt abecedarija za biogr. rječnik pisaca kontinentalne Hrvatske.

Uz mnoge bibliografske bilješke o dubrovackim i ostalim dalm. piscima te kapitalno djelo »Bilješke povijesnokriticke o starini, po vijesti i književnosti Dubrovčana« (1802-03), *F. M. Appendin* dio je na katalogu pisaca iz cijele Dalmacije, a izdao je djela i napisao životopise nekoliko pjesnika. Preporodna periodika donijela je mnoge biografije. U »Zori dalmatinskoj« objavljen je 1845. i prvi članak o biografiji (*P. A. Kazali*, »O nacinu kojim se životopisi pisati imadu«).

Sustavan rad na biografiji u Hrvatskoj u XIX. st. u skladu je s pozitivizmom i domoljubnim težnjama nac. preporoda. God 1856. objavljen je »Biografski rjecnik znamenitih muževa Dalmacije« *Š. Ljubica*, a *I. Kukuljević Sakcinski* sastavio je »Slovník umjetnikah jugoslavenskih« (5 sv., 1858-60), prvo takvo djelo među juž. Slave nima, te »Bibliografiju hrvatsku« (1860-63) zbog koje se smatra pioninom hrv. znanstv. bibliografije. Sastavio je još dva (književna) leksikona te »niz životopisa« »Glasoviti Hrvati prošlih vjekova« (1886). Trenkovu biografiju 1845. objavio je *L. Ilic*, »Sbirku životopisih slavni jugoslavjenskih muževa« 1861. *Gj. Deželić*, »Ilirske glazbenike« *F. K. Kuhac*. Najviše je biografija objavljeno u Akade. mijinim publikacijama ili u Maticinoj nakladi. Uz zapažene priloge *F. Rackoga* i *T. Smiciklasa*, biografije su pisali *Lj. Vukotinović*, *M. Mesic*, *A. V. Tkalčević*, *J. Torbar*, *A. Pavić*, *R. Lopašić*, *B. Brusina*, *T. Maretić*, *Z. Kukuljica*, *M. Magdić*, *A. Tresić-Pavić*, *M. Pavić*, *M. Dežman*, *I. Vojnović*, *F. Marković*, *I. Trnski*, *M. Srepeš*, *P. Kasandrić*, *J. Cedomil* i dr. Neke su još u rukopisu.

Kraj XIX. st. obilježio je »Album zaslužnih Hrvata XIX stoljeca« (1898-1900) *M. Grlovića* sa 150 životopisa. Poc. XX. st piše se i dalje o istaknutim pov. osobama, i to u obliku biogr. portreta - studija, članaka i eseja, npr. *F. Šišić* o *Vukčiću Hrvatiniću*, *Vitezoviću*, *Strossmayeru* i dr. Nastaju i mnoge monografije, npr. o *Vitezoviću V. Klaića*, o *F. Markoviću K. Pavletiću*, o *J. Poliću Kamovu V. Cerine*, o *A. Kaciću Miošiću K. Eterovića*, o *V. Vidriću V. Lunaceka*, o *P. Stoosu & Ortnera*, o *M. Brašniću J. Matasovića*, o *F. K. Frankapanu S. Ježiću*, o *A. Starčeviću C. Segvića*, o *J. Križaniću V. Jagiću*, a više autora pisalo je o fra *G. Martiću*. Po sebnom mjesto zauzima *V. Deželić st.*, zacetnik modernih nac. biogr. izdanja, autor ne samo zapaženih životopisa već i prvoga prijedloga za izdavanje općega nac. biogr. leksikona te autor 1114 životopisa u »Znamenitim i zaslužnim Hrvatima 925-1925« (1925., urednik *Laszovszki*).

U sljedećem razdoblju ističu se priloge *T. Matice* i *A. Barca*. Is točno započinje svoju biogr. seriju *J. Horvat* (»Šupilo«, »Ante Starčević«, »Ljudevit Gaj«). O istaknutim osobama crkv. života pisali su *P. Grgec*, *M. Evetović*, *O. Knežević*, *F. Radić* i dr. Leksikon s oko 700 biografija »Znamenitih Hrvata Bošnjaka i Hercegovaca u turskoj carevini« objavio je 1931. & *Bašagić*, a *K. Stolić* 1936. »Galeriju uglednih Šibčana«. Mnoge su biografije napisane i za Stanojevićevu »Narodnu enciklopediju« (1926-29) te za »Obzor. Spomen-knjigu 1860-1935« (1936). Najveći dio objavljen i rukopisne biogr. grade iskorišten je za »Hrvatsku enciklopediju« (1941-14), a potom za »Enciklopediju Jugoslavije«.

Osamdesetih god. započeo je rad na »Hrvatskome biografskom leksikonu« (od 1983. 4 sv.), a u novije doba objavljeno je ne koliko leksikona. Objavljena je i prva hrv. personalna enciklopedija »Krlježijana«, posvećena životu i djelu *M. Krlježe* (I-II, 1993-99). Biogr. radom posljednjih desetljeća bavili su se autori iz nekoliko naraštaja (*A. Benigar*, *M. Meršić*, *M. Mirković*, *M. Žeželj*, *M. Kostrenčić*, *Z. Kulundžić*, *A. Sekulić*, *S. Vucetić*, *M. Sichel*, *S. Radović*, *S. Lasić*, *I. Petrinović*, *D. Jelčić*, *V. Pavletić*, *I. Golub*, *Z. Dadić*, *T. Macan*, *S. Krasić*, *N. Kisić-Kolanović*, *D. Detoni-Dujmić*, *Stanko Andrić* dr.). Osamdesetih god. osnovane su i posebne biblioteke u kojima se monografski obrađuju život i djelo istaknutih hrv. filologa i književnika. Među autorima lik. monografija ističu se *G. Gamlin*, *V. Maleković*, *D. Keckemet*, *J. Depolo*, *R. Ivancević*, *I. Zidić*, *T. Maroević*, *Z. Maković*.

Najnovije zanimanje za biogr. žanr potaknuto je društ. promjenama, koje traže opću valorizaciju nac. vrijednosti, te postmodernističkim zanimanjem za biografiju i njoj srodne oblike.